

УДК 373.3/.5.091.12.011.3-051:796:[373.3/.5.043.2-056.2/.3

Ткаченко С. С.

ORCID 0000-0001-7029-7960

Аспірант кафедри спорту,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: sergii.tkachenko96@gmail.com

ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ВИМОГА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ

Нова українська школа потребує компетентних, ефективних педагогів, які здатні до постійного професійного зростання, навчання впродовж життя, самовдосконалення, тому змінюються і вимоги до кваліфікації вчителя, зокрема вчителя фізичної культури. У статті розглянуто питання актуалізації проблеми забезпечення закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) вчителями фізичної культури, що володітимуть професійними компетентностями нового рівня.

***Мета роботи** полягає в пошуках можливих шляхів формування інклюзивної компетентності учителів-практиків фізичної культури задля відповідності вимогам чинного професійного стандарту «Вчителя закладу загальної середньої освіти».*

***Методологічну основу** становлять теоретичний аналіз та синтез наукових та нормативно-правових джерел з питань професійної компетентності педагогічних кадрів; вивчення та дослідження психолого-педагогічного досвіду з питання формування інклюзивної компетентності вчителів фізичної культури ЗЗСО.*

***Наукова новизна.** У статті співвіднесено вимоги чинного професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» та можливість забезпечення професійного зростання педагога в умовах сучасної освіти. До цього часу у спеціалізованих джерелах та періодичних фахових виданнях дані аналогічних досліджень не було представлено.*

***Висновки.** Сучасна школа потребує компетентних педагогів, здатних успішно та ефективно виконувати свої професійно-педагогічні функції в умовах інклюзивного освітнього простору. Післядипломна освіта вчителів закладів загальної середньої освіти є базисом для забезпечення формування інклюзивної компетентності. Завдяки ефективному поєднанню різних видів формальної, неформальної та інформальної освіти зазначена проблематика формування й удосконалення інклюзивної фахової компетентності вчителя фізичної культури може знайти своє розв'язання і сприяти професійному становленню вчителя фізичної культури. Проте найбільш оптимальним, на нашу думку, буде поєднання традиційних курсів підвищення кваліфікації в закладі післядипломної освіти, що забезпечують практико-орієнтоване навчання.*

***Ключові слова:** вчитель фізичної культури, інклюзивна компетентність, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта.*

Постановка проблеми. *Актуальність роботи.* Кардинальні зміни в освіті, серед яких її трансформація, реформування та модернізація, є реакцією на політичні, соціальні, економічні та культурні зміни в суспільстві. Соціальні перетворення, що відбуваються в Україні, широко охопили систему освіти й зумовили зміну ставлення суспільства до проблем людей з обмеженими можливостями здоров'я, привели до усвідомлення необхідності їх більш широкої інтеграції в соціум. Щодо закладів загальної середньої освіти, то це втілюється в організації інклюзивної освіти, що створює умови для забезпечення справжньої рівності в освоєнні дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) різних ступенів освітнього стандарту. За інформацією сайту Міністерства освіти і науки України станом на 1 січня 2020 року в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами. Ця кількість у 7 разів перевищує дані п'ятирічної давнини. На початок 2020 року в Україні створено 13782 інклюзивні класи [2]. З огляду на загальноосвітній підхід до освіти дітей з ООП різних нозологій тепер багато з них можуть навчатися разом з однолітками у закладах загальної середньої освіти. Відповідно до Законів України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020) інклюзивне навчання організовується таким чином, що учні з особливими освітніми потребами при вивченні переважної більшості навчальних дисциплін проводять у своїх класах разом з іншими здобувачами освіти, і певний час – окремо, коли вони навчаються за індивідуальним розкладом освітнього процесу, де з ними фахівці

проводять корекційно-розвиткові заняття, вони отримують індивідуалізовані освітні послуги, соціальну та психолого-педагогічну допомогу. Отже, Нова українська школа потребує компетентних, ефективних педагогів, які здатні до постійного професійного зростання, навчання впродовж життя, самовдосконалення, тому змінюються і вимоги до кваліфікації вчителя, зокрема вчителя фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Одним із нормативно-правових документів, що регламентують професійну діяльність учителя закладу середньої освіти, зокрема вчителя фізичної культури, є професійний стандарт. Наразі є чинним професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020 р.) [4], який став необхідним у зв'язку з реформуванням національної освіти у напрямку її переходу від кваліфікації до компетенції. У професійному стандарті зазначено, що «цілісність процесів навчання, виховання та розвитку учнів забезпечується наявністю у вчителя загальних і професійних компетентностей, необхідних для виконання всіх трудових функцій» [4, 1]. Даний документ розроблений відповідно до сучасних змін в суспільстві та освіті та містить перелік 5 основних педагогічних трудових функцій учителя, серед яких: навчання учнів предметів (інтегрованих курсів), партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу, участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища, управління освітнім процесом, безперервний професійний розвиток. Кожна із зазначених трудових функцій включає певні професійні компетентності педагога, які забезпечують ефективну реалізацію цих функцій. Успішне виконання педагогом ЗЗСО покладених на нього завдань, обов'язків та функцій безпосередньо пов'язано зі сформованістю його професійних компетентностей. Попри кардинальні зміни, які відбуваються в українській системі освіти, зокрема впровадження інклюзивного навчання, компетентнісного підходу та ін., ми цілком погоджуємося з думкою професорки О. В. Мартинчук, яка зазначає: «швидкий і динамічний розвиток інклюзивної освіти супроводжується низкою проблем і бар'єрів, одним з яких є недостатня підготовленість фахівців у галузі загальної та спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі» [3].

Професійна компетентність педагогів для забезпечення інклюзивного навчання є однією з умов реалізації інклюзії. Зосередимо свою увагу на функції участі вчителя в організації безпечного та здорового освітнього середовища, яка передбачає наявність у вчителя інклюзивної компетентності, та функції безперервного професійного розвитку, що передбачає володіння компетентності навчатися впродовж життя. Щодо інклюзивної компетентності, то, на нашу думку, її ґрунтовне визначення дала науковиця І. М. Хафізуліна – як «інтегративне особистісне утворення, яке обумовлює здатність здійснювати професійні функції у процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби учнів і забезпечуючи включення дитини з обмеженими можливостями здоров'я в середовище закладу загальної середньої освіти, створюючи умови для його розвитку і саморозвитку» [6].

Мета роботи полягає в пошуках можливих шляхів формування інклюзивної компетентності учителів-практиків фізичної культури задля відповідності вимогам чинного професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти».

Методологічну основу становлять теоретичний аналіз та синтез наукових та нормативно-правових джерел з питань професійної компетентності та розвитку педагогічних кадрів; вивчення та дослідження психолого-педагогічного досвіду з питання формування інклюзивної компетентності вчителів фізичної культури ЗЗСО.

Наукова новизна. У статті співвіднесено вимоги чинного професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» та можливість забезпечення професійного зростання педагога в умовах сучасної освіти. До цього часу у спеціалізованих джерелах та періодичних фахових виданнях дані аналогічних досліджень не було представлено.

Результати дослідження. В межах нашого дослідження, виходячи з вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» і вчителя фізичної культури зокрема, ми зосередимося на інклюзивній компетентності та компетентності навчатися впродовж життя, оскільки вони набули актуальності в останнє десятиліття. Беззаперечно, держава турбується про забезпечення системи освіти висококваліфікованими кадрами.

Підготовка здобувачів освіти у закладах вищої освіти України за спеціальністю 014 Середня освіта. Фізична культура, першого (бакалаврського) рівня ведеться за освітніми програмами (ОП), що передбачають створення цілісної системи забезпечення науково-професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури та спрямовані на формування високого рівня їхньої компетентності, готовності до практичної діяльності у варіативних умовах. ОП корегуються відповідно до соціального запиту та змін нормативних документів.

При аналізі ОП чотирьох ЗВО, які готують бакалаврів за спеціальністю 014 Середня освіта. Фізична культура, проведеному у 2020 році, встановлено, що розробники програми враховують при підготовці майбутніх учителів фізичної культури специфіку роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Переважна більшість закладів вищої освіти України переорієнтовує свої освітні програми відповідно до взаємозумовленості соціально-педагогічних явищ. Встановлено, що здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) включають у свої

індивідуальні освітні траєкторії такі вибіркові дисципліни, як «Основи фізичної терапії», «Корекційна педагогіка», «Методи оцінки й контролю при порушенні діяльності опорно-рухового апарату», «Сучасні технології в адаптивному фізичному вихованні», «Інклюзивне фізичне виховання», «Адаптивне фізичне виховання», «Лікувально-профілактична робота у фізичному вихованні»; і лише, серед досліджених, в НУФВСУ аналогічні специфічні дисципліни входять до основних. За результатами цього дослідження було зроблено висновки, що дисципліни, спрямовані на фахову підготовку майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, варто включати до переліку обов'язкових освітніх компонентів циклу професійної підготовки, оскільки саме вони забезпечують здатність адаптації випускників працювати в різних умовах, розв'язувати складні спеціалізовані задачі, такі як соціалізація і фізична реабілітація дітей з особливими освітніми потребами, уможливають опанування додаткових компетентностей на межі педагогіки, фізичної культури, психології, медицини, що робить їх компетентними фахівцями та підвищує конкурентоспроможність на ринку праці [5].

Вчителі, які працюють в школах вже понад 5 років, під час професійної підготовки у закладі вищої освіти не вивчали дисципліни, які готували б їх до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, тому сформувати інклюзивну компетентність, що передбачена професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти», вони можуть завдяки післядипломній освіті. У Законі України «Про освіту» (2017) зазначено, що однією із складових післядипломної освіти є «підвищення кваліфікації – набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань» (стаття 18). Отже, вчителі-практики мають можливість сформувати й удосконалити свою інклюзивну фахову компетентність. Також у вищезазначеному Законі державою передбачена можливість безперервного навчання педагогів – зазначено, що «особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти» (стаття 8) [1].

В сучасних умовах на рівні міських, районних, шкільних методичних асоціацій одним із напрямів організації методичної роботи вчителів фізичної культури повинні стати заходи з обміну досвідом, майстер-класи, тренінги, семінари, практикуми, вебінари вчителів разом з реабілітологами, фахівцями з лікувальної фізкультури, масажистами, психологами, викладачами закладів вищої освіти з дисциплін адаптивного спрямування. Позитивним моментом з боку адміністрації шкіл є заохочення педагогічних працівників до безперервного професійного розвитку шляхом відповідної неформальної та інформальної освіти.

Важливу роль у зазначеному процесі повинна відігравати формальна освіта, яка здобувається відповідно до освітніх ліцензованих програм закладів післядипломної освіти й передбачає досягнення здобувачами освіти заздалегідь визначених результатів навчання. На жаль, освітні програми не завжди відповідають запитам слухачів. При перегляді та удосконаленні освітніх програм у закладах післядипломної освіти їх гаранті повинні керуватися тим переліком загальних та професійних компетентностей за трудовими функціями, які зазначені у державному професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти», та вносити відповідні зміни у зміст післядипломної освіти. Питання інклюзивної освіти доцільно включити до всіх фахових навчальних курсів, що входять до освітньої програми курсової перепідготовки для вчителів фізичної культури. При опитуванні слухачів курсів перепідготовки було встановлено, що вчителям цікаві лекційні заняття, які розширюють й доповнюють знання з фаху, методики викладання предмету, але водночас більшість з них надають перевагу практико-орієнтованому навчанню.

Неформальна освіта, яку надають недержавні установи, приватні особи, платформи дистанційного навчання, враховує виклики сьогодення щодо інклюзивної освіти. З урахуванням можливостей сучасного інтернет-простору та багатьох платформ дистанційного навчання, актуальними є авторські спецкурси фахівців, які обізнані на психічних, фізіологічних, фізичних особливостях дітей з особливими освітніми потребами та мають досвід роботи з ними; майстер-класи, тренінги, семінари, практикуми, вебінари. Хоча результати неформальної освіти не завжди враховуються при атестації вчителя, вона сприяє всебічному розвитку педагога, розширює арсенал його професійних умінь.

Одне із провідних місць у набутті інклюзивної компетентності вчителем фізичної культури належить самоосвіті. Така інформальна освіта фактично стає одним із головних чинників особистісного та професійного розвитку педагога, передбачає цілеспрямоване здобуття ним інклюзивної компетентності, зокрема під час різних видів повсякденної діяльності, читання спеціалізованої літератури, спілкування з колегами та фахівцями даної сфери, онлайн-навчання перегляду відповідних відеоматеріалів, на основі життєвого досвіду та ін. Таке самовдосконалення не обов'язково структуроване, не фіксується документально, але сприяє розширенню професійних знань та умінь і є однією з ключових компетентностей особистості.

Висновки. Сучасна школа потребує компетентних педагогів, здатних успішно та ефективно виконувати свої професійно-педагогічні функції в умовах інклюзивного освітнього простору. Післядипломна освіта вчителів закладів загальної середньої освіти є базисом для забезпечення формування

інклюзивної компетентності. Завдяки ефективному поєднанню різних видів формальної, неформальної та інформальної освіти зазначена проблематика формування й удосконалення інклюзивної фахової компетентності вчителя фізичної культури може знайти своє розв'язання і сприяти професійному становленню вчителя фізичної культури. Проте найбільш оптимальним, на нашу думку, буде поєднання традиційних курсів підвищення кваліфікації в закладі післядипломної освіти, що забезпечують практико-орієнтоване навчання.

References

1. Закон України «Про освіту» (2017). Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Доступ на 21.11.2021).
Zakon Ukrainy «Pro osvitu». Verkhovna Rada Ukrainy [*Law of Ukraine «On Education». Verkhovna Rada of Ukraine*]. (2017). Retrieved from URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Доступ на 21.11.2021) [In Ukrainian].
2. Інклюзивне навчання. Міністерство освіти и науки України. Retrieved from URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (Доступ на 21.11.2021).
Inklyuzivne navchannya. Ministerstvo osvity u nauky Ukrainy [*Inclusive education. Ministry of Education and Science of Ukraine*]. (2020). Retrieved from URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (Доступ на 21.11.2021) [In Ukrainian].
3. Мартинчук О. В. Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі : дисертація доктора педагогічних наук : 13.00.03. Київ, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка, 2019. 614 с.
Martynchuk, O. V. (2019). *Teoriia ta praktyka pidhotovky fakhivtsiv zi spetsialnoi osvity do profesiinoi diialnosti v inklyuzivnomu osvithomu seredovyshchi* [Theory and practice of training specialists in special education for professional activities in an inclusive educational environment]. Doctor's thesis. Kyiv, Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology.
4. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Міністерство освіти і науки України. (2021). URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoi-serednoi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti> (Доступ на 21.11.2021).
Profesiinyi standart «Vchitel zakladu zahalnoi serednoi osvity». Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [*Professional standard «Teacher of general secondary education». Ministry of Education and Science of Ukraine*]. (2021). Retrieved from URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoi-serednoi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti> (Доступ на 21.11.2021). [In Ukrainian].
5. Ткаченко С. В., Ткаченко С. С. Фахова підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 11 (167) / Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2020. 224 с. (Серія: Педагогічні науки). С. 161-165.*
Tkachenko, S. V., Tkachenko, S. S. (2020). *Fakhova pidhotovka maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury do profesiinoi diialnosti v umovakh inklyuzivnoi osvity* [Professional training of future physical education teachers for professional activity in the conditions of inclusive education]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka (Serii: Pedagogichni nauky) – Bulletin of the T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» (The Series: Pedagogical Education)*. Issue 11 (167) / Ed. Nosko M. O. Chernihiv. Ukraine : NUChC, 224 p. P. 161-165.
6. Хафизуллина И. Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки : диссертация кандидата педагогических наук : 13.00.08. Астрахань, Астраханский государственный университет, 2008. 213 с.
Khafyuzullyna, Y. N. (2008). *Formyrovanye ynkluzivnoi kompetentnosti budushchychk uchytelei v protsesse professyonalnoi podhotovky* [Formation of inclusive competence of future teachers in the process of professional training]. Candidate's thesis. Astrakhan, Astrakhan State University.

Tkachenko S.

ORCID 0000-0001-7029-7960

*Ph.D. student at the Department of Sports,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: sergii.tkachenko96@gmail.com*

INCLUSIVE COMPETENCE OF PHYSICAL EDUCATION TEACHER AS THE DEMAND OF THE PROFESSIONAL STANDARD

New Ukrainian School needs qualified, effective teachers who are capable of constant professional development, lifelong learning and self-improvement, that's why demands of the teacher's qualification are changing, especially the demands of Physical education teacher. The article considers the issue of actualization of the problem of providing general secondary education institutions by Physical education teachers who have professional competencies of the new level.

***The purpose of the scientific work** consists of searching the possible ways of Physical education teachers' inclusive competence formation to practice their skills in accordance with demands of the actual professional standard of «Teacher of general secondary education institution».*

***The methodological basis** is formed by the theoretical analysis and the synthesis of scientific, normative and legal sources on the professional competence of pedagogical staff; the learning and research of psychological and pedagogical experience on the formation of the inclusive competence of Physical education teachers of general secondary education institutions.*

***The scientific novelty.** The demands of the actual professional standard of «Teacher of general secondary education institution» and the possibility of providing the professional development of the teacher in conditions of modern education are applied in the article. The data of similar researchers aren't represented in the specialized sources and periodicals until this time.*

***Conclusions.** The modern school needs qualified teachers who are capable of executing their professional and pedagogical functions successfully and effectively in conditions of inclusive and educational spheres. The postgraduate education of teachers of general secondary education institutions is a basis of providing the formation of inclusive competence. Due to the effective combination of different kinds of formal and informal education the mentioned issues of the formation and improvement of the inclusive and professional competence of Physical education teacher can find its arrangement and can facilitate the professional becoming of Physical education teacher. However, in our opinion, the most optimal becoming is the combination of traditional courses to increase the qualification in the postgraduate education institution that provides practical and oriented learning.*

***Keywords:** Physical education teacher, inclusive competence, formal education, non-formal education, informal education.*

Стаття надішла до редакції 29.11.2021 р.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Г. І. Жара